

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЛІСОТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ УКРАЇНИ**

**Навчально-науковий інститут суспільних наук, адміністрування та права
Кафедра публічного управління та адміністрування**

На правах рукопису

Незнановська Зіновія Зіновіївна

**РОЗВИТОК ТА ПІДТРИМКА ДІЯЛЬНОСТІ
ОРГАНІВ САМООРГАНІЗАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ**

спеціальність 281 «Публічне управління та адміністрування»

група ПУАз-61м

**Робота на здобуття кваліфікації
магістра публічного управління та адміністрування**

Науковий керівник

**к.держ.упр.,
Олефіренко Ольга Володимирівна
ст. викладач кафедри публічного
управління та адміністрування
НЛТУ України**

Львів – 2025

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЛІСОТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ УКРАЇНИ**

Навчально-науковий інститут суспільних наук, адміністрування та права

Кафедра публічного управління та адміністрування

Naznanovska Zinovia

**Розвиток та підтримка діяльності
органів самоорганізації населення**

**Development and support of community self-governance bodies
the thesis for degree of master in public administration**

Автор роботи

Незнановська З.З.

підпис

Науковий керівник

Олефіренко О. В.

підпис

«До захисту допускаю»

Завідувач кафедри

Калашник Н.С.

підпис

АНОТАЦІЯ

Незнановська З.З. Розвиток та підтримка діяльності органів самоорганізації населення– Рукопис.

Робота на здобуття ступеня магістра за спеціальністю «Публічне управління та адміністрування». – Національний лісотехнічний університет України – Львів, 2025.

У роботі досліджено теоретичні та практичні аспекти функціонування органів самоорганізації населення в Україні як одного з ключових інструментів розвитку місцевої демократії, забезпечення участі громадян у прийнятті рішень на місцевому рівні та підвищення ефективності діяльності органів місцевого самоврядування. Особлива увага приділена аналізу сутності органів самоорганізації населення, їхніх структурних і функціональних особливостей, а також принципів організації та здійснення діяльності, що дозволяє оцінити їхню роль у системі публічного управління та місцевого самоврядування. Визначено основні чинники доцільності існування ОСН, серед яких: забезпечення реальних можливостей для залучення членів територіальних громад до безпосередньої участі у вирішенні питань місцевого значення; делегування частини функцій місцевих органів влади органам самоорганізації населення для зменшення адміністративного навантаження та підвищення оперативності прийняття рішень; формування умов для узгодження інтересів різних категорій громадян та запобігання конфліктам на локальному рівні.

У роботі проведено ґрунтовний аналіз сучасних механізмів функціонування органів самоорганізації населення, що забезпечують адаптивність громадян до процесів децентралізації та сприяють оперативному вирішенню локальних проблем. Досліджено вплив активної діяльності ОСН на підвищення ефективності управлінських процесів у громадах, стимулювання громадянської активності та формування сталих моделей взаємодії між населенням і місцевими органами влади. Встановлено, що ефективне функціонування органів самоорганізації населення дозволяє не лише

враховувати інтереси різних груп населення, а й забезпечувати баланс між громадськими потребами та ресурсними можливостями територіальних громад.

На основі проведеного теоретичного та практичного аналізу сформульовано стратегічні напрями вдосконалення діяльності органів самоорганізації населення. До них належать підвищення рівня обізнаності населення про функції та досягнення ОСН, розвиток інформаційно-просвітницької роботи для зміцнення довіри та участі громадян у процесах місцевого управління, забезпечення фінансової та матеріальної підтримки органів самоорганізації населення, розвиток партнерських зв'язків із органами місцевого самоврядування та громадськими об'єднаннями, впровадження сучасних цифрових технологій та інструментів електронного управління, а також підвищення якості та оперативності прийняття управлінських рішень. Реалізація запропонованих заходів сприятиме не лише ефективному функціонуванню органів самоорганізації населення, а й сталому розвитку територіальних громад, підвищенню якості надання місцевих послуг, активізації громадянської участі та зміцненню демократичних засад управління на локальному рівні навіть за умов зростаючих соціальних, економічних та управлінських викликів. Обґрунтовано важливість органів самоорганізації населення як ефективного механізму громадської участі та інструменту підвищення ефективності місцевого самоврядування, що сприяє розвитку демократичної практики та формуванню активної, відповідальної та соціально орієнтованої громади.

Ключові слова: органи самоорганізації населення, органи місцевого самоврядування, децентралізація, громадська активність, місцевий розвиток, участь громадян, демократичне управління, територіальна громада.

ABSTRACT

Neznanovska Zinoviia. Development and support of community self-governance bodies– Manuscript.

Thesis for earning Master’s Degree in the speciality “Public Management and Administration”. - Ukrainian National Forestry University –Lviv, 2025.

The study examines both theoretical and practical aspects of the functioning of community self-governance bodies in Ukraine as one of the key instruments for the development of local democracy, ensuring citizen participation in decision-making at the local level, and enhancing the effectiveness of community self-governance bodies. Special attention is given to the analysis of the essence of community self-governance bodies, their structural and functional characteristics, as well as the principles guiding their organization and operation, which allows assessing their role within the system of public administration and local governance. The main factors justifying the existence of community self-governance bodies are identified, including the provision of real opportunities for members of territorial communities to directly participate in solving local issues; the delegation of certain functions of local authorities to community self-governance bodies to reduce administrative burden and improve the efficiency of decision-making; and the creation of conditions for reconciling the interests of different community groups and preventing conflicts at the local level.

The work provides a comprehensive analysis of contemporary mechanisms of community self-governance bodies functioning that ensure citizens’ adaptability to decentralization processes and facilitate the prompt resolution of local problems. The influence of active community self-governance bodies engagement on improving the efficiency of management processes within communities, stimulating civic activity, and establishing sustainable models of interaction between citizens and local authorities is explored. It is demonstrated that effective community self-governance bodies functioning not only takes into account the interests of different population

groups but also ensures a balance between public needs and the resource capacities of territorial communities.

Based on the conducted theoretical and practical analysis, strategic directions for improving the functioning of community self-governance bodies are formulated. These include increasing public awareness of community self-governance bodies functions and achievements, developing educational and informational initiatives to strengthen trust and citizen participation in local governance, providing financial and material support, fostering partnerships with local authorities and civil society organizations, implementing modern digital tools and e-governance instruments, and improving the quality and timeliness of decision-making processes. The implementation of these measures will contribute not only to the effective functioning of community self-governance bodies but also to the sustainable development of territorial communities, enhancement of local service delivery, activation of civic engagement, and strengthening of democratic governance at the local level even under increasing social, economic, and administrative challenges.

The study substantiates the importance of community self-governance bodies as an effective mechanism for civic participation and an instrument for improving local self-government, thereby promoting the development of democratic practices and the formation of active, responsible, and socially-oriented communities.

Keywords: community self-governance bodies, local self-government, decentralization, civic engagement, local development, citizen participation, democratic governance, territorial community.

**Translator: Senior Lecturer at the Department of
Public Management and Administration
Ukrainian National Forestry University
“Translation is accurate and correct”
phone number +38 (050) 317-33-61
or by email: olefirenko@nltu.edu.ua**

Olha Olefirenko

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ОРГАНІВ САМООРГАНІЗАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ В УКРАЇНІ.....	9
1.1. Форми взаємодії органів публічної влади з організаціями громадянського суспільства.....	9
1.2. Сутність та особливості органів самоорганізації населення.....	12
1.3. Нормативно-правове регулювання органів самоорганізації населення в Україні.....	19
РОЗДІЛ 2. УДОСКОНАЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ САМООРГАНІЗАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ	25
2.1. Органи самоорганізації населення як форма участі населення у вирішенні питань місцевого значення в зарубіжних державах.....	25
2.2. Органи самоорганізації населення та їх взаємодія з місцевими органами влади.....	33
2.3. Перспективні напрямки розвитку системи органів самоорганізації населення.....	38
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ.....	50
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	53

ВСТУП

Актуальність теми. Невід’ємною ознакою розвинутого громадянського суспільства виступає поширення різних форм соціальної активності населення та його здатності до самоорганізації. Саме завдяки процесам самоорганізації як окремі громадяни, так і громада загалом можуть самостійно визначати прийнятні форми, способи й модель функціонування власної системи самоврядування.

Особливе значення у втіленні громадських ініціатив, пов’язаних із локальним розвитком, належить органам самоорганізації населення (далі – ОСН). Ці органи є структурним елементом системи місцевого самоврядування та водночас — інститутом локальної демократії, складовою громадянського суспільства і колективним механізмом реалізації права мешканців на участь у місцевому управлінні. У сучасному науковому дискурсі значну увагу дослідників привертають питання юридичної природи та правового статусу ОСН, особливості їхньої організації й напрямів практичної діяльності.

Сучасний етап для України позначений масштабними викликами і загрозами, що створюють реальну небезпеку для розвитку демократії. В умовах повномасштабної війни органи самоорганізації населення у територіальних громадах набувають особливої ваги, оскільки є важливою складовою забезпечення демократичного поступу держави, становлення громадянського суспільства та ефективного місцевого самоврядування.

Об’єктом дослідження діяльність органів самоорганізації населення та умови, що визначають їх розвиток і функціонування.

Предметом дослідження є механізми, форми та інструменти розвитку й підтримки діяльності органів самоорганізації населення.

Мета роботи – обґрунтувати та розкрити напрями, підходи й умови ефективного розвитку та підтримки діяльності органів самоорганізації населення в сучасних територіальних громадах.

Для досягнення зазначеної мети необхідно вирішити наступні завдання:

- охарактеризувати сучасні форми взаємодії органів публічної влади з організаціями громадянського суспільства.
- розкрити особливості функціонування органів самоорганізації населення в Україні, з'ясувавши їх сутність, структурні особливості та ключові принципи діяльності.
- дослідити нормативно-правове регулювання органів самоорганізації населення в Україні.
- провести порівняльний аналіз моделей участі населення у вирішенні питань місцевого значення в зарубіжних державах та можливості адаптації для української правової та управлінської практики.
- обґрунтувати перспективні напрями розвитку системи органів самоорганізації населення в Україні.

Методи дослідження. В роботі використано метод аналізу наукової та нормативно-правової літератури для виявлення теоретичних підходів до органів самоорганізації населення; порівняльний метод для оцінки різних моделей та практик діяльності ОСН в Україні та в зарубіжних країнах; системний аналіз для вивчення взаємозв'язків органів самоорганізації населення з місцевим самоврядуванням; статистичний метод для обробки та узагальнення даних про функціонування ОСН у територіальних громадах.

Практичне значення одержаних результатів. Основні положення й висновки магістерської роботи можуть використовуватися у діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб. Також може використовуватися у процесі вивчення правових дисциплін у вищих навчальних закладах та при підготовці самостійних і практичних робіт.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, шести підрозділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг магістерської роботи – 58 сторінок, з них основного тексту – 46 сторінок. Перелік інформаційних джерел включає 52 найменувань, з них 10 іноземною мовою.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ОРГАНІВ САМООРГАНІЗАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ В УКРАЇНІ

1.1. Форми взаємодії органів публічної влади з організаціями громадянського суспільства.

В сучасних соціально-економічних умовах трансформації суспільства, а також практикою розвинених держав світу доведено, що найбільших результатів на шляху прогресивного суспільного розвитку можна досягти завдяки партнерським відносинам між владою і громадськістю. Розвиток демократії та функціонування громадянського суспільства нерозривно пов'язані з визнанням громадської думки як головного чинника в завоюванні та утриманні довіри [3]. Право громадян на участь в управлінні державними справами», у тому числі, на місцевому рівні, чітко визначено в Європейській хартії місцевого самоврядування. Зазначено, що «право участі у справах місцевого органу влади означає право вживати рішучих заходів для визначення або впливу на здійснення повноважень та обов'язків місцевого органу влади» [8]. Коли місцеві органи влади консультуються з громадянами та залучають їх до розроблення та оцінювання державних послуг, вони відкривають шлях до покращення результатів своєї політики, а також до підвищення взаємної довіри між громадянами та органами влади.

Громадська участь передбачає взаємодію з широким колом місцевих зацікавлених сторін, як-от громадські активісти, журналісти, представники наукових кіл, представники бізнесу, місцеві громади та активні громадяни [5]. Важливо, щоб така участь мала ексклюзивний характер та враховувала погляди широкої громадськості, зацікавлених сторін з експертного середовища та представницьких груп, включаючи вразливих та відчужених осіб. Окрім того, залучення зацікавлених сторін повинно передбачати роботу з тими з них, на чие життя та інтереси вплине реалізація рішень, що розглядаються. Щоб виявити такі

зацікавлені сторони, громадські консультації слід проводити до того, як будуть взяті зобов'язання щодо вжиття заходів або до подання проєкту відповідного рішення. Під час відкритого процесу консультацій зацікавленим сторонам спочатку пропонується обговорити та визначити проблеми, виклики та можливості, а потім мають розглядатися різні сценарії політики. Це все відбувається до вироблення будь-яких рішень.

Механізми громадської участі можна об'єднати в такі категорії, які відображають різні рівні залучення:

- інформування громадськості про місцеві пріоритети, державні програми та плани;
- проведення консультацій з питань державної політики з громадськістю та/або окремими групами людей, забезпечення для них можливості поділитися досвідом чи знаннями;
- співпраця з громадськістю та/або окремими групами людей для вироблення рішень з розв'язання місцевих проблем (включно з процесами спільної творчості, як-от формулювання зобов'язань у межах Плану дій із впровадження Ініціативи «Партнерство «Відкритий Уряд»»);
- залучення місцевих громад до процесів ухвалення рішень через дорадчі процеси, голосування (наприклад, громадський бюджет та референдуми) та інші інструменти ухвалення рішень.

Відповідно до Додаткового протоколу, «законодавство повинно передбачати засоби, що сприяють здійсненню» права громадян на участь. Щоб вищенаведені форми участі стали справжнім залученням, а не формальними заходами про людське око, мають існувати законодавство, нормативні акти та інструктивні матеріали, а також сильна політична воля на підтримку процесу консультацій з формування нової політики та законодавства [50].

Інклюзивне формування політики повинно водночас бути ефективним, а громадськість має бути добре поінформована про свої права, можливості та способи участі в ухваленні рішень на місцевому рівні. Процеси формування політики мають бути чітко й завчасно артикульовані, щоб громадяни та групи

зацікавлених сторін могли підготувати матеріали та підготуватися до виступів. Для забезпечення змістовного наповнення громадської участі повинні бути публічно визначені часові межі цього процесу із чітким зазначенням заходів, до яких громадяни будуть залучені. Місцеві органи влади повинні забезпечити зворотний зв'язок з особами, які вносять пропозиції або рекомендації щодо політики. Місцеві органи влади мають гарантувати, що погляди та позиції зацікавлених сторін буде в належний спосіб відображено та враховано під час ухвалення політики, а зворотний зв'язок міститиме чітко сформульовані причини рішень про ухвалення чи відкидання пропозицій. Такий інклюзивний підхід гарантує, що політика буде актуальною та заснованою на фактичних даних, враховуватиме міжсекторальні потреби та відповідатиме вимогам громадськості. Кадровий склад місцевих органів влади повинен включати посадових осіб, навчених проводити громадські консультації та забезпечувати оперативний і всебічний зворотний зв'язок із громадянами [41].

Такі інклюзивні підходи забезпечують ухвалення місцевими органами влади рішень, які є кращими й доцільнішими, відображають суспільні інтереси та є добре зрозумілими для всіх громадян. Одночасно місцеві громади можуть спільно розвивати стійку здатність до окреслення проблем, вироблення рішень та контролю їх належної реалізації, результатом чого стане підвищення довіри громадськості до надання послуг на місцевому рівні. На законодавчому рівні в Україні громадянам надаються різні права, можливості та механізми, що дозволяють їм брати участь у процесах прийняття рішень.

Форми участі передбачають залучення громадян до процесу управління громадою, а головне — вони закріплюються законодавчо, механізми та процедури їх реалізації чітко визначені, а результати мають правові наслідки. У разі ефективної взаємодії громадськості з місцевою владою результати закріплюються в офіційних рішеннях місцевих рад та інших документах і реалізуються на практиці. А якщо влада перешкоджає громадськості реалізувати права на участь у місцевому управлінні у визначених формах, має передбачатися відповідальність представників влади.

Основні форми громадської участі в місцевому самоврядуванні:

- дорадчі / консультативно-дорадчі органи (КДО);
- громадські слухання;
- громадські обговорення;
- звернення громадян;
- громадські ініціативи;
- громадська експертиза;
- місцевий референдум;
- консультації з громадськістю;
- органи самоорганізації населення;
- збори громадян за місцем проживання;
- участь в управлінні місцевим бюджетом;
- доручення депутату;
- відкликання депутата;
- дострокове припинення повноважень голови громади;
- створення петицій [17].

Зазначені форми громадської участі можуть реалізовуватися в різних сферах управлінської діяльності місцевої влади: від розробки та реалізації місцевих стратегій розвитку та цільових програм до управління місцевим бюджетом, соціальною політикою, в галузях житлово-комунального господарства, освіти, медицини, природоохоронної діяльності тощо [11].

1.2. Сутність та особливості органів самоорганізації населення

Важливу роль у розв'язанні проблем місцевого значення відіграють органи самоорганізації населення, завдяки яким мешканці громад здійснюють контроль за якістю житлово-комунальних послуг, захищають свої інтереси у сфері використання земель та майна громади, покращують стан благоустрою прибудинкових територій, вулиць, парків, проводять заходи з охорони

навколишнього середовища, надають соціальну допомогу пільговим категоріям громадян, дітям-сиротам та дітям, позбавленим батьківського піклування. Орган самоорганізації населення – це специфічні утворення, що поєднують у собі риси як органу публічної влади, так і громадської організації. З органами публічної влади орган самоорганізації населення пов'язує те, що вони беруть участь у вирішенні питань місцевого значення, а також те, що органи самоорганізації населення здійснюють свої повноваження в межах відповідної території. ОСН працюють на громадських засадах, їх діяльність базується на засадах добровільності щодо взяття на себе окремих повноважень публічної влади. Створення державою сприятливих умов діяльності органів самоорганізації населення є однією з важливих складових реформи системи місцевого самоврядування та реалізації державної політики сприяння розвитку громадянського суспільства. Успішність виконання такого завдання залежить, серед іншого, від якості програм органів місцевого самоврядування, спрямованих на покращення взаємодії місцевої влади з ОСН. Успішна взаємодія між органами влади та організаціями громадянського суспільства є запорукою якісної державної політики, спрямованої на потреби суспільства, підконтрольність та підзвітність йому, відповідність стратегічним національним інтересам.

В Енциклопедичному словнику з державного управління наведено трактування терміна ОСН: «Органи самоорганізації населення – громадська представницька форма місцевого самоврядування населення певної мікротериторії для самостійного, під свою відповідальність вирішення питань місцевого значення, виходячи з інтересів населення цієї території, із використанням власних та залучених матеріальних і фінансових ресурсів» [7]. Основними завданнями ОСН є: – створення умов для участі жителів у вирішенні питань місцевого значення у межах Конституції і законів України [12]; – задоволення соціальних, культурних, побутових та інших потреб жителів шляхом сприяння у наданні їм відповідних послуг; – участь у реалізації програм соціально-економічного та культурного розвитку відповідної території. Місцеві

ради можуть делегувати ОСН частину власних повноважень із наданням відповідних фінансів і майна. Сприяючи ефективному здійсненню функцій територіальних громад, ОСН розширюють згідно з принципом субсидіарності соціальну основу самоврядування, забезпечують для жителів можливість реалізувати їхні конституційні права на участь в управлінні державними та громадськими справами, а також створюють умови для соціалізації особистостей, реалізації їх духовного та інтелектуального потенціалу». Органи самоорганізації населення – малодосліджена інституція представницької гілки влади, яка поєднує у собі функції органу місцевого самоврядування та громадської ініціативи. Ці органи в Україні отримали належне, хоча й дещо суперечливе правове обґрунтування, зокрема, у спеціальному Законі України «Про органи самоорганізації населення» 2001 р. [28]. Широкий зарубіжний та вітчизняний досвід, підкріплений належним теоретичним обґрунтуванням, дає змогу зробити припущення, що органи самоорганізації населення можуть бути успішним інструментом місцевого розвитку. Вони мають досить складну громадсько-публічну природу. Так, з одного боку, вони виступають формою участі населення у вирішенні питань місцевого значення і здійснюють передані їм повноваження відповідних сільських, селищних, міських рад, що дає підстави характеризувати їх як владні структури, які мають певні спільні риси з органами місцевого самоврядування, іншими органами публічної влади. З іншого боку, органи самоорганізації населення працюють на громадських засадах (винятки можуть бути зроблені лише для їх керівників), і їх можна розглядати як специфічну форму самоорганізації громадян за місцем проживання – в межах мікрорайонів, вулиць, кварталів тощо, що свідчить про їх близькість до громадських організацій. Таким чином, органи самоорганізації населення характеризуються як окремими рисами органу публічної влади, так і рисами громадської організації, а доцільність їх існування зумовлена двома факторами: по-перше, прагненням створити реальні можливості для розгортання місцевої демократії, залучення членів територіальної громади до безпосередньої участі у вирішенні окремих питань місцевого значення (і тим самим наблизити процес

прийняття рішень про надання відповідних громадських послуг до їх споживачів), по-друге, намаганнями розвантажити органи місцевого самоврядування від вирішення тих питань місцевого значення, що можуть бути успішно вирішені самим населенням, шляхом передачі цих питань разом з відповідними фінансовими і матеріальними ресурсами до повноважень органів самоорганізації населення. Систему органів самоорганізації населення складають будинкові, вуличні, квартальні та інші органи, що створюються за дозволом сільських, селищних, міських рад відповідно до ініціативи жителів. Закон України «Про органи самоорганізації населення» [28] вказує, що органи самоорганізації населення є представницькими органами, що створюються жителями, які на законних підставах проживають на території відповідного населеного пункту або його частини, для вирішення завдань, передбачених цим Законом. Вони обираються загальними зборами громадян або їх представників з метою залучення населення до участі у вирішенні питань, які віднесені до відання місцевого самоврядування. Це громадські комітети, які діють на підставі статутів або положень, що приймаються загальними зборами громадян. Регіональна політика та місцеве самоврядування можуть передавати їм окремі свої повноваження. Територія, у межах якої діє орган самоорганізації населення, визначається рішенням ради, що дала дозвіл на його створення [28].

Головною метою суспільного діалогу є оцінка традиційного підходу до вирішення місцевих проблем та застосування інновацій у місцевій політиці. Та найголовнішим аспектом планування та впровадження місцевих соціальних програм є безпосереднє залучення представників цільових груп до пошуку шляхів вирішення проблем. Як показує практика, переважно ОСН здійснюють діяльність, що спрямована на забезпечення більш повного задоволення соціально-побутових, культурних та інших потреб населення, покращення умов його життя, побутового, комунального, торговельного, медичного та іншого обслуговування. ОСН не лише забезпечують виконання силами громадськості певної частини робіт, сприяють кращій роботі відповідних підприємств, установ, організацій, служб, але й здійснюють громадський контроль за їх діяльністю,

зокрема за якістю послуг, ініціюють розгляд цих питань місцевими радами, їх органами, прийняття ними відповідних рішень, беруть активну участь у їх виконанні. Останній чинник здається особливо важливим, адже саме він створює підстави для виникнення почуття співучасті в корисній справі, що позитивно позначиться на збереженні зробленого, уважності та охайності експлуатації спільно побудованого. Вважаємо за потрібне наголосити і на виховному потенціалі роботи органів самоорганізації, адже саме повсякденне соціальне середовище є тим вчителем, діяльність якого спрямована на формування у молодого покоління суспільно корисного, а не споживацького ставлення до оточуючого середовища [19]. Важливе значення ОСН як інституту, полягає у тому, що він забезпечує ефективне використання різних форм прямої демократії та поліпшення якості громадських послуг, що надаються населенню в системі місцевого самоврядування, оскільки вони: – беруть участь у виконанні публічних функцій, пов'язаних з вирішенням питань місцевого значення. Здійснення публічних функцій, у свою чергу, передбачає наявність в органі самоорганізації населення відповідних повноважень, якими він наділяється місцевою радою, що дає підстави характеризувати їх як владні структури, що мають певні спільні риси з органами місцевого самоврядування; – як і органи публічної влади, органи самоорганізації населення здійснюють свої функції виключно в межах відповідної території. Орган самоорганізації населення – це представницький орган, що створюється жителями, які на законних підставах проживають на території селища, міста або їх частин, для вирішення завдань, передбачених Законом України «Про органи самоорганізації населення». Згідно зі ст. 3 зазначеного Закону основними завданнями ОСН є: – створення умов для участі жителів у вирішенні питань місцевого значення в межах Конституції і законів України; – задоволення соціальних, культурних, побутових та інших потреб жителів шляхом сприяння у наданні їм відповідних послуг; – участь у реалізації соціально-економічного, культурного розвитку відповідної території, інших місцевих програм. Основні завдання органів самоорганізації населення зумовлені завданнями та функціями органів місцевого самоврядування.

Гласність роботи і підзвітність ОСН забезпечується шляхом: – інформування населення про своє місцезнаходження, час роботи і прийом громадян; – звітування не рідше одного разу на рік про свою діяльність на зборах жителів за місцем проживання; – надання можливості громадянам, які проживають на території дії ОСН, ознайомитися з його рішеннями. Організація роботи ОСН здійснюється шляхом проведення засідань, які скликаються його керівником або заступником керівника в міру необхідності, але не рідше одного разу на квартал. Порядок позачергового скликання засідання ОСН визначається Положенням про цей орган. Засідання ОСН є правомочним, якщо в ньому бере участь більше половини його загального складу. Орган самоорганізації населення з питань, віднесених до його повноважень, може приймати рішення організаційно-розпорядчого характеру. Рішення вважається прийнятим, якщо за нього проголосувало більше половини загального складу цього органу. Рішення ОСН, що не відповідають чинному законодавству або прийняті з питань, не віднесених до його повноважень, зупиняються відповідною сільською, селищною, міською радою з одночасним зверненням до суду про скасування такого рішення [28].

Суттєвими є відмінності ОСН, органів державної влади та органів місцевого самоврядування: йдеться про статус органів самоорганізації населення, які не є органами влади, хоча й можуть отримувати від місцевих рад на певний період деякі з їх повноважень (делеговані повноваження). З іншого боку, судячи з підпорядкованого статусу ОСН, оскільки їх створення та легалізація пов'язані з дозвільною діяльністю органів місцевого самоврядування, їх важко віднести й до громадських організацій, ²⁷⁰ хоча вони безпосередньо обираються зборами жителів за місцем проживання. Крім того, можна виділити: – похідний характер ОСН від органів місцевого самоврядування; – локально-територіальний масштаб ОСН; – відсутність єдиної ієрархічної системи ОСН, на відміну від системи органів державної влади. Такий статус ОСН забезпечує можливість для залучення громадян до безпосередньої участі у вирішенні окремих питань місцевого значення, а також перекласти на них ту частку функцій органів місцевого самоврядування, що можуть бути успішно вирішені самим населенням

23]. Щодо особливостей сучасного спрямування діяльності ОСН з місцевого розвитку фахівці зазначають збільшення користі від цього органу при вирішенні питань місцевого розвитку. У реальній практиці ОСН вирішуються питання: – внесення у встановленому порядку пропозицій до проектів місцевих програм соціально-економічного і культурного розвитку відповідних адміністративно-територіальних одиниць, проектів місцевих бюджетів; – визначення разом із депутатами місцевих рад пріоритетів у використанні коштів з депутатського фонду на допомогу виборцям; – участі у плануванні забудови територій; – здійснення контролю за якістю надаваних громадянам житлово-комунальних послуг та проведених ремонтних робіт; – лобіювання перед місцевою владою надання соціальної допомоги мешканцям, введення нових чи скасування наявних транспортних маршрутів, відкриття шкіл, дитячих садків, молодіжних клубів, спортивних секцій, нових магазинів, ремонту та реконструкції комунальних мереж або будинків, благоустрою територій, проведення свят, публічних акцій та інше [23].

Особливістю органу самоорганізації населення є його статус, за яким ОСН не є органом влади, хоча й може отримувати від місцевої ради деякі делеговані нею повноваження. ОСН також не можна віднести до громадських організацій, хоча він безпосередньо обирається зборами жителів за місцем проживання. Саме такий його реальний статус надає потенційні можливості залучити широкий спектр докладання зусиль у напрямі розвитку територіальних громад. Найбільш ефективно ОСН розв'язують місцеві проблеми в тих територіальних громадах, де органи місцевого самоврядування оперативно ухвалюють статути, власні програми сприяння розвитку ОСН, активно залучають їх до виконання цільових програм, творчо впроваджують механізми соціального замовлення та співфінансування проектів з розвитку територій громад.

1.3. Нормативно-правове регулювання органів самоорганізації населення в Україні

Однією з головних проблем, що стоять нині перед сучасною Україною у сфері публічного управління, є недостатній рівень участі громадян в управлінських процесах, у виробленні та прийнятті публічно-управлінських рішень на локальному рівні» [39]. До форм так званої партисипативної демократії в Україні належать місцеві референдуми та вибори, як і загальні збори громадян за місцем їхнього проживання, громадські слухання, органи самоорганізації населення, опитування громадян тощо». Тобто до списку партисипативних форм демократії належить і діяльність ОСН в рамках здійснення жителями територіальної громади права на здійснення місцевого самоврядування. В нашій державі упродовж 2014-2019рр. реалізовано масштабну реформу з децентралізації державної влади. У ході таких змін змінилися підходи до багатьох питань місцевого самоврядування. Знайшло своє місце питання про ОСН і в «Національній стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки», яка затверджена Указом Президента України в 2021 році, де вказано про «завдання щодо вдосконалення законодавства про органи самоорганізації населення», яке не було вирішено в попередні роки. Тобто одним з таких актуальних питань є діяльність ОСН. В українській правовій системі вони пройшли реінкарнацію від радянської моделі розуміння даного правового інституту до його організації в демократичних умовах розбудови незалежної України [26].

В даний правовий інститут незалежної України була закладена надзвичайно потужна правова ідея, метою якої було включення в життя громади кожного її члена не тільки під час виборів і референдумів, а і на всіх етапах ініціювання, розробки та прийняття, реалізації рішень територіальної громади. Тому, в нових правових реаліях мають бути актуалізовані ті підходи до демократичного розвитку нашої держави, які ще не так давно вважалися правильними і безапеляційними.

Щодо сучасного періоду незалежної України, то про ОСН зазначено в ч. 5 ст. 140 Конституції України від 28.06.1996 року [12]. Окрім цього, важливими складовими правової бази даного питання є Закони України від 1997 року «Про місцеве самоврядування в Україні» (ст. 14) [27] та від 2001 року. «Про органи самоорганізації населення». Також Україна долучається до міжнародно-правового рівня регулювання розглядуваного питання. Чинні європейські стандарти, принципи стосуються лише дозволу, сприяння та підтримки участі громадян, але не її нав'язування» [13]. В статті 3 Закону України «Про органи самоорганізації населення» зазначено: «ОСН є однією з форм участі членів територіальних громад сіл, селищ, міст, районів у містах у вирішенні окремих питань місцевого значення. ОСН є будинкові, вуличні, квартальні комітети, комітети мікрорайонів, комітети районів у містах, сільські, селищні комітети».

Завдання щодо вдосконалення законодавства про органи самоорганізації населення було перенесене в нову Національну стратегію сприяння розвитку громадянського суспільства на 2021-2026 роки [26]. Стратегія також містить чітке завдання щодо «внесення змін до Закону України «Про органи самоорганізації населення» з метою удосконалення порядку створення та припинення діяльності органів самоорганізації населення, розширення переліку їх повноважень, визначення чіткого порядку наділення їх частиною повноважень органів місцевого самоврядування та ресурсами, необхідними для реалізації власних та делегованих повноважень, врегулювання питань розпорядження власними фінансами та майном, а також майном і фінансами, переданими місцевими радами». На виконання Національної стратегії розроблено і затверджено План заходів до 2024 року, який у цьому зв'язку містить два заходи: супроводження у Верховній Раді України урядового Закону України «Про внесення змін до Закону України організації, діяльності та припинення органу самоорганізації населення» та розроблення методичних рекомендацій щодо нормативно-правового регулювання на місцевому рівні порядку створення, діяльності та припинення органів самоорганізації населення [29]. План був затверджений зі значним запізненням – лише в лютому 2023 року, й лише зараз

узятий до виконання. Варто також звернути увагу, що в 2011 році була започаткована багатостороння міжнародна ініціатива «Партнерство «Відкритий Уряд», покликана об'єднати зусилля урядів та громадянського суспільства для створення позитивних змін у житті громадян, зокрема щодо покращення доступу до публічної інформації, розширення можливостей участі громадян у прийнятті рішень, прозорості та підзвітності врядування. Україна одразу доєдналася до цієї ініціативи, тож, відповідно, і взяла на себе певні зобов'язання, власне, ще до того, як почалися процеси децентралізації влади [10]. Це законопроект вкрай негативно був сприйнятий представниками ООН, багатьма експертами і загалом громадянським суспільством. У запропонованій редакції він не лише б не сприяв реформуванню територіальної самоорганізації населення в Україні, але й подекуди взагалі ще більше все ускладнював. Саме тому 11 грудня 2013 року через народних депутатів був внесений альтернативний законопроект №3704-1, розроблений ВГО «Асоціація сприяння самоорганізації населення». Він був значно кращим за якістю від урядового законопроекту, оскільки ґрунтувався на наукових і аналітичних дослідженнях та багаторічній роботі із самими ООН.

В 2021 році, профільне міністерство – Мінрегіон – ініціювало розробку нового урядового законопроекту. Оскільки внесення змін до Конституції в частині децентралізації на той момент вкотре пригальмувало, було прийнято рішення не готувати нову редакцію, а внести зміни до чинного Закону України «Про органи самоорганізації населення» з тим, щоби усунути найбільші проблеми у правовому регулюванні діяльності ОСН. Зараз є оновлена редакція законопроекту №6319 «Про внесення змін до Закону України «Про органи самоорганізації населення» щодо удосконалення порядку організації, діяльності та припинення органу самоорганізації населення». Він є компромісним для основних заінтересованих сторін, тим не менш, він здатен суттєво покращити правове поле діяльності ОСН та врешті розірвати «порочне коло» невдалих спроб його реформування. Він також передбачає спрощення процедур легалізації, уточнення статусу, підзвітності та фінансування. Комплексне оновлення має зробити діяльність ОСН більш ефективною, прозорою та інституційно сталою. Крім того

прийняття законопроекту №6319 є також, одним з індикаторів переговорного процесу України щодо вступу до ЄС. Це пряма умова підтримки з боку Європейського Союзу та доступу до фінансування реформ.

Суттєвим є те, що зарубіжні країни не бояться наділяти ОМС значними повноваженнями, які, своєю чергою, передають їх сусідським асоціаціям, радам районів і мікрорайонів» [37]. Окрім цього, зазначені вище завдання, які стоять перед ОСН, варто співставити з динамікою створення в Україні даних органів за роки після відновлення незалежності нашої держави. Згідно аналітичної записки «Розвиток інституту ОСН в умовах політики децентралізації в Україні», яка опублікована в 2023р., зазначають: «За період 1991-2000 років в Україні було зареєстровано 76 ОСН. У наступне десятиліття (2011-2020 роки) було зареєстровано органів самоорганізації населення – 810. Станом на кінець 2021 року, із 2188 внесених до реєстру органів самоорганізації населення 383 ОСН припинили свою діяльність, перебувають у стані припинення або ж їх реєстрацію було скасовано, що складає близько 18% від загальної кількості зареєстрованих із 1989 року ОСН. Загалом аналітичною групою було нараховано 50 різноманітних КВЕД, які зустрічаються у зареєстрованих ОСН [31, С. 10-12]. При цьому в Україні на час завершення в 2020р. реформи децентралізації державної влади нараховувалося 1469 територіальних громад.

Основні завдання органів самоорганізації населення зумовлені завданнями та функціями органів місцевого самоврядування. У цьому контексті щодо правового регулювання варто звернути увагу на Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 р. (зі змінами), в якому вказується, що до системи місцевого самоврядування, крім територіальної громади, сільської, селищної, міської ради, сільського, селищного, міського голови, виконавчих органів сільської, селищної, міської ради, районних та обласних ради, що представляють спільні інтереси. територіальних громад сіл, селищ, міст, входять також органи самоорганізації населення. Тобто структура влади на локальному рівні передбачає функціонування таких органів і сільські, селищні,

міські, районні в місті ради можуть дозволяти за ініціативою жителів створювати будинкові, вуличні, квартальні та інші органи самоорганізації населення і наділяти їх частиною власної компетенції, фінансів, майна. Тобто прослідковується підтримка органами публічної влади ініціатив громадян саме на законодавчому рівні. Також органи місцевого самоврядування, а саме ради, крім делегування повноважень органам самоорганізації населення, мають законодавчі підстави передавати їм відповідні кошти, а також матеріально-технічні та інші ресурси, необхідні для здійснення цих повноважень, здійснювати контроль за їх виконанням. Обирати та бути обраними до органу самоорганізації населення можуть жителі, які на законних підставах проживають на відповідній території, а порядок виборів визначається Законом України «Про органи самоорганізації населення».

Варто зазначити, що у законодавчому регулюванні питання функціонування ОСН переплелися засади регулювання системи місцевого самоврядування з підходами до регулювання інститутів громадянського суспільства. Крім того, продовжує превалювати державницький підхід до якнайдетальнішого врегулювання всіх аспектів створення і діяльності ОСН. Наприклад, тут і процедура створення ОСН, яка є дуже складною й обтяжена великою кількістю етапів. Окрім цього, мова йде і про те, що самі органи самоорганізації населення створюються за ініціативою жителів, але лише з дозволу місцевої ради. Щодо можливостей ОСН, то тут потрібно згадати результати вже наведеної аналітичної записки «Розвиток інституту ОСН в умовах політики протиріччя». Загалом в системі регулювання ОСН протиріччя закладені самим законодавцем, який не визначив свою чітку позицію щодо статусу ОСН в якості неурядових організацій (некомерційних організацій, фондів, а також спільнот або груп активістів тощо) добровільного характеру. Тим більше, що в сучасному світі можна віднайти приклади успішного функціонування аналогів ОСН в інших сучасних розвинених країнах, які там спираються в своїй діяльності на тривале історичне становлення даного правового інституту. Здійснення всіх окреслених завдань в принципі не є

реалістичним без активної участі населення територіальних громад в процесах самоорганізації. Загалом дослідження практики діяльності ОСН в умовах незалежно України дозволяє говорити про те, що ні в суспільстві, ні на державному рівні ще немає усвідомленого розуміння місця і значення діяльності ОСН у забезпеченні спроможності територіальних громад. Декларування державою в програмних документах до 2026 ро. завдань щодо вдосконалення організації і діяльності ОСН вкотре вселяє надію на перегляд підходів до сприйняття концепції ОСН. Є надія, що вони все ж таки будуть визначені за прикладом ухваленого Конференцією міжнародних неурядових організацій Ради Європи 01.10.2009 р., Кодексу кращих практик участі громадськості у процесі прийняття рішень. В даному документі наголошено, що дані органи мають мати статус неурядових організацій (некомерційних організацій, фондів, а також спільнот або груп активістів тощо) добровільного характеру.

РОЗДІЛ 2. УДОСКОНАЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ САМООРГАНІЗАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ

2.1. Органи самоорганізації населення як форма участі населення у вирішенні питань місцевого значення в зарубіжних державах

У світовій практиці виокремлюють кілька ключових форм залучення населення до розв'язання питань місцевого значення, серед яких місцеві референдуми, загальні збори, громадські ініціативи, публічні консультації, петиції та інші інструменти участі. У кожній державі такі інституції мають свої специфічні риси і можуть мати різні назви. Спільною характеристикою цих органів є їх формування на територіальній основі, що забезпечує об'єднання мешканців певної частини громади або муніципалітету. При цьому зазначені структури виконують представницькі й/або консультативні функції, опікуються переважно питаннями благоустрою і безпеки, реалізують різноманітні суспільно важливі ініціативи та проекти, а також можуть отримувати фінансову підтримку з місцевого бюджету.

Слід наголосити, що проблематика територіальної самоорганізації жителів громад дедалі активніше обговорюється й на міжнародному рівні. Зокрема, у Рекомендації CM/Rec(2018)4 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам щодо забезпечення участі громадян у місцевому публічному житті підкреслюється необхідність надання органам місцевого самоврядування можливості створювати на рівні території самоорганізації населення такі форми залучення, які дозволяють громадянам впливати на стан свого повсякденного середовища [43]. Крім того, держава має сприяти розвитку механізмів участі, що на рівні самоорганізації населення забезпечать вплив громадян на ухвалення рішень стосовно державних інвестицій, планування територій, надання послуг чи управління місцевими об'єктами й просторами. Прикладами таких

інструментів є органи самоорганізації населення, громадські форуми, бюджети участі або різні форми волонтерських об'єднань [2].

У сучасних державах інститут делегування державних повноважень органам місцевого самоврядування розглядається як важливий елемент системно-функціональної побудови публічної влади. Такий підхід, по-перше, дозволяє запобігти надмірній концентрації владних повноважень на центральному рівні та уникнути перевантаження центральних органів управління вирішенням локальних питань; по-друге, забезпечує наближення державної влади до інститутів громадянського суспільства; по-третє, сприяє ширшому залученню населення до реалізації владних функцій та участі в політичному процесі; по-четверте, дає можливість удосконалити й оптимізувати систему муніципального управління в цілому [49].

Міжнародно-правові акти наголошують на доцільності формування в зарубіжних країнах універсальних стандартів щодо передачі державних повноважень на місцевий рівень. Це, зокрема, відображено у положеннях Європейської хартії місцевого самоврядування, де в статті 4 закріплено право центральних або регіональних органів влади передавати частину своїх повноважень органам місцевого самоврядування. Така практика обґрунтовується тим, що саме місцеві органи влади перебувають у найближчому контакті з населенням, а відтак мають можливість найбільш адекватно пристосовувати делеговані функції до потреб і особливостей конкретних територіальних громад [8].

Нормативно-правові системи країн Центральної Європи створюють умови для діяльності сусідських асоціацій та центрів місцевих співтовариств, які утворюються з метою задоволення потреб членів відповідних територіальних мікрогромад шляхом застосування механізмів добродійності. Такі асоціації беруть участь у вирішенні питань, пов'язаних із захистом території, підвищенням якості соціальних послуг, організацією дозвілля населення, а також покращенням стану довкілля та розвитку інфраструктури в межах громади. Усі наведені вище форми самоорганізації населення виступають як альтернативний

інструмент ухвалення політико-управлінських рішень органами місцевого самоврядування або як засіб компенсації їхньої бездіяльності [14, С. 612.; 35].

Крім того, у державах Центральної та Східної Європи сформувалася інституційна практика створення різних форм місцевого громадського самоврядування: органів територіального громадського самоврядування; допоміжних органів самоврядування, що утворюються в підпорядкованих територіальних одиницях єдиних територіальних громад; а також громадянських ініціатив, які спрямовані на розв'язання проблем конкретної територіальної громади [44]. Такі структури здебільшого пов'язані із захистом території від небажаних виробничих та інфраструктурних об'єктів, забезпеченням благоустрою, організацією дозвілля для мешканців, а також підвищенням інвестиційного та іміджевого потенціалу громад [45].

Держави застосовують різноманітні диференційовані механізми для вирішення проблеми існування малих громад, які недостатньо забезпечені ресурсами. Так, у Польщі встановлено стандарт, відповідно до якого територія громади має володіти достатнім потенціалом для надання громадських послуг, а її адміністративні межі можуть змінюватися виключно за рішенням національного парламенту. Органи самоорганізації населення, а також допоміжні та консультативні структури на місцевому рівні у Республіці Польща, будучи формою локальної демократії, характеризуються специфікою своєї організації та функціонування, що обумовлено найнижчим рівнем адміністративно-територіального устрою країни — гмінами. Ці органи забезпечують своєрідний зворотний зв'язок у процесі взаємодії між органами місцевого самоврядування та громадянським суспільством [6].

Конституція Республіки Польща передбачає, що мешканці населених пунктів формують гміни як місцеві територіальні спільноти, а територіальне самоврядування бере участь у реалізації публічної влади та місцевого управління. Гміни отримали повноваження для впровадження власних статутів, положення яких повинні відповідати національному законодавству, проте

допускають уточнення, що визначає структуру місцевих органів влади, порядок їх діяльності та процедури імплементації рішень [46].

Відповідно до Закону Республіки Польща «Про гмінне самоврядування», на рівні гмін можуть створюватися допоміжні самоврядні одиниці: солецтва (у сільських гмінах), селища (у змішаних міських і сільських гмінах), райони (у містах), а також староства, дільниці та мікрорайони в міських поселеннях, що часто реалізується на практиці [48]. Таке положення впливає із частини 4 статті 169 Конституції Республіки Польща, яка встановлює, що «внутрішній устрій одиниць місцевого самоврядування визначають у межах законів їх розпорядчі органи» [47]. Сolecтва виступають традиційною формою самоуправління громадян у Республіці Польща, де на зборах солецьких рад ухвалюються рішення, а громадяни мають право брати участь у засіданнях. Виконавчі функції у цих органах покладено на солтиса. Протягом останніх років діяльність солецтв, селищ та районів демонструє позитивні результати, зокрема щодо утримання об'єктів культурної та комунальної інфраструктури. Для забезпечення функціонування допоміжних органів самоуправління застосовується практика добровільного оподаткування та інвестування коштів із місцевого бюджету [14, С. 612]. Відмінним прикладом ефективної самоорганізації населення є практика, впроваджена у місті Краків із населенням понад 770 тис. осіб, де в межах єдиної гміни було створено 18 допоміжних дільниць як органів самоорганізації населення. Такі органи в Республіці Польща є досить потужними та наділеними повноваженнями, зокрема правом здійснювати управління фінансовими ресурсами в межах бюджету громади за погодженням із відповідними органами. Водночас слід зазначити, що рівень функціональної компетентності органів самоорганізації населення не є однорідним, а визначається домовленостями між ними та органами місцевого самоврядування й державної влади. Суттєвим є те, що керівники органів самоорганізації населення володіють правом участі в роботі органів місцевого або територіального самоврядування на рівні відповідної гміни, проте не наділені правом голосу. Слід підкреслити, що польське законодавство, зокрема закон «Про гмінне самоврядування», не

встановлює конкретних процедур формування органів самоорганізації населення та виборів їхніх представників або членів. Тому вибір певної виборчої системи визначається окремо для кожної гміни.

Досвід Великої Британії є одним із найдавніших прикладів самоорганізації населення, що налічує кілька століть. Економічний розвиток у громадах Великої Британії поєднується із самозайнятістю, некомерційними видами економічної активності, спрямованими на користь місцевої спільноти, діяльністю громадських корпорацій, місцевих фондів розвитку, а також використанням механізмів дрібного й доступного кредитування для стимулювання локального розвитку [51]. Саме така діяльність у межах територіальних громад стала підґрунтям для формування розвиненої соціальної інфраструктури сусідських груп, громадських організацій, об'єднань, асоціацій та ініціатив, які нині, з огляду на сучасні умови, охоплюють як мікрорайони, так і цілі міста [52]. Йдеться про ті об'єднання та структури, що створюються самими мешканцями з метою забезпечення безперебійного функціонування територіальних громад, їхньої взаємодії з адміністративними органами, установами, комунальними підприємствами, соціальними службами та представниками бізнесу, які здійснюють діяльність на відповідній території [22]. У Великій Британії не існує органів, повністю тотожних українським органам самоорганізації населення. Найближчими за функціональним змістом до них є так звані центри розвитку місцевих співтовариств (community centres). За своїм правовим статусом вони не відрізняються від інших організацій громадського спрямування, однак для таких центрів не передбачено ані спеціального законодавчого акта, ані окремого порядку їх створення чи державної реєстрації. Попри певну нелогічність такого підходу, враховуючи значну увагу, яку у Великій Британії приділяють розвитку локальних спільнот, він залишається усталеним [18].

Економічний розвиток у громадах Великої Британії поєднується із самозайнятістю, некомерційними видами економічної активності, спрямованими на користь місцевої спільноти, діяльністю громадських корпорацій, місцевих

фондів розвитку, а також використанням механізмів дрібного й доступного кредитування для стимулювання локального розвитку.

У Великій Британії фінансування центрів розвитку місцевих співтовариств здійснюється за кількома основними напрямками:

– добровільні внески та пожертви від фізичних і юридичних осіб. Законодавство передбачає суттєві податкові пільги для тих суб'єктів, які надають фінансову допомогу центрам розвитку місцевих співтовариств. Натомість волонтери, що працюють у таких центрах, не отримують жодних пільг, оскільки їхня діяльність має повністю безкорисливий характер;

– можливість провадити господарську діяльність і використовувати всі дозволені законодавством механізми для залучення додаткових фінансових ресурсів;

– надходження з державного бюджету. Хоча держава рідко надає цим центрам пряме фінансування, вона створює умови для стимулювання населення та юридичних осіб до здійснення внесків і пожертвувань на підтримку їх роботи.

Засновники центрів розвитку місцевих співтовариств мають право обирати будь-яку організаційно-правову форму, дозвану законодавством, зокрема товариство з обмеженою відповідальністю, траст та інші. Така гнучкість дає змогу зменшити навантаження на державні інституції, оскільки відсутня потреба розробляти та впроваджувати нові нормативні акти. Ініціатором створення центру може виступити як група осіб, так і одна зацікавлена особа. Оскільки центри розвитку місцевих співтовариств реєструються як благодійні установи, достатньо один раз довести (під час реєстрації), що їхня діяльність ґрунтуватиметься на принципах альтруїзму та спрямована на суспільне благо. Після цього вони отримують можливість користуватися всіма преференціями, передбаченими для благодійних організацій у країні.

Позитивні результати функціонування центрів розвитку місцевих співтовариств у Великій Британії як громадських об'єднань свідчать про доцільність адаптації та імплементації аналогічних підходів у вітчизняне законодавство, що регулює діяльність органів самоорганізації населення [35].

Наступним європейським прикладом у сфері самоорганізації населення є досвід Франції, де з 2002 року законом «Про місцеву демократію» запроваджено обов'язкове створення так званих «районних рад» — муніципальних форумів за участю місцевих жителів, які виконують консультативну та дорадчу функції при органах місцевого самоврядування. Повноваження цих рад щодо ухвалення чи впровадження рішень не визначені законодавством чітко, однак місцеві депутати можуть звертатися до них для отримання порад та з метою організації співпраці. У низці французьких муніципалітетів такі ради також володіють невеликим дискреційним бюджетом («enveloppe budgétaire»).

Показовим у цьому контексті є місто Гренобль, де було створено шість районних громадських рад, що забезпечують мешканцям можливість висловлювати власну позицію щодо муніципальних проєктів та визначення пріоритетних напрямів розвитку міста. Фінансування діяльності цих рад здійснюється з місцевого бюджету: кожна з них щорічно отримує близько 11 тисяч євро і зобов'язана проводити засідання не рідше одного разу на квартал, під час яких громадськості презентуються проєкти, заплановані до реалізації органами місцевого самоврядування чи самою радою.

Французький досвід є досить показовим, оскільки демонструє, що країна з історично високим рівнем централізації та значним державним контролем над місцевим самоврядуванням здатна впроваджувати ефективні демократичні інструменти муніципального управління. Отже, районні ради можна розглядати як успішний приклад інституту партисипативної демократії на місцевому рівні, діяльність якого регламентується загальнонаціональним законодавством [37].

Узагальнюючи результати вивчення міжнародного досвіду функціонування органів самоорганізації населення в територіальних громадах, можна констатувати, що участь місцевих жителів в управлінні громадою є ключовою передумовою її ефективного розвитку. За сучасних умов самоорганізація населення в різних державах світу виступає сформованим інструментом узгодження та реалізації локальних інтересів у взаємодії з державними. Досвід розглянутих держав щодо упровадження ключових

принципів формування органів самоорганізації населення в територіальних громадах засвідчує, що актуалізуються питання децентралізації управлінських процесів. У високорозвинених країнах пріоритет надається підходам, відповідно до яких органи самоорганізації населення, створені на певній території, зацікавлені в максимально ефективному, раціональному й об'єктивному використанні наявних ресурсів для розв'язання питань місцевого значення. Відтак вони докладають значних зусиль до встановлення тісної взаємодії з органами місцевого самоврядування та формують дієві механізми фінансового забезпечення досягнення визначених цілей.

Окремої уваги заслуговують позитивні тенденції щодо підвищення результативності діяльності органів самоорганізації населення в тих територіальних громадах інших держав, де передбачено можливість створення й функціонування таких фінансових інструментів, як фонди розвитку громади або фонди розвитку органів самоорганізації населення. Подібну практику можна вважати достатньо обґрунтованою та цілком прийнятною для запровадження в сучасних українських умовах. Фактично впровадження системи спеціалізованих фондів розвитку органів самоорганізації населення та опрацювання механізмів їх формування, фінансування й діяльності сприятиме залученню грантових програм для розвитку територіальних громад і окремих їх частин, а також посилить участь громади у співфінансуванні реалізації проектів. Як свідчить аналіз міжнародного досвіду функціонування органів самоорганізації населення в територіальних громадах, саме ця форма соціальної демократії забезпечує можливість мешканцям самостійно підвищувати рівень соціально-економічного розвитку громади, сприяти вдосконаленню суспільного розвитку та зростанню громадянської свідомості. Таким чином, з огляду на складність соціально-економічної ситуації в регіонах України та існування різних, часто суперечливих підходів і стратегій розвитку територіальних громад, інститут самоорганізації населення в Україні потребує ґрунтовного дослідження й упровадження найефективніших елементів зарубіжної практики.

2.2. Органи самоорганізації населення та їх взаємодія з місцевими органами влади

Конституція України закріплює базову конституційну модель функціонування місцевого самоврядування. Відповідно до статті 5 Конституції України, носієм суверенітету та єдиним джерелом влади в державі є народ, який реалізує свої владні повноваження як безпосередньо, так і через систему органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Стаття 140 Конституції України визначає, що місцеве самоврядування становить право територіальної громади — жителів села, або добровільного об'єднання мешканців кількох сіл у сільську громаду, а також жителів селища чи міста — самостійно вирішувати питання локального значення в межах Конституції та законодавства України [1].

Крім того, сільські, селищні та міські ради мають право за ініціативою населення дозволяти створення будинкових, вуличних, квартальних та інших органів самоорганізації населення й наділяти їх окремими повноваженнями, фінансовими ресурсами та майном.

На виконання конституційних положень у травні 1997 року було ухвалено Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» [27]. У ньому уточнюється, що місцеве самоврядування — це гарантоване державою право та фактична спроможність територіальної громади — населення села, добровільного об'єднання жителів кількох сіл у сільську громаду, селища або міста — самостійно або через органи та посадових осіб місцевого самоврядування вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції та законів України. Органи місцевого самоврядування віднесено Конституцією України до публічної влади, але про «самоорганізацію населення», як орган влади у Конституції не йдеться. Орган місцевого самоврядування може приймати в межах власних повноважень рішення обов'язкові до виконання усіма членами громади, не залежно погоджуються вони з ним чи ні [17]. Рішення органу самоорганізації населення виконується учасниками самоорганізації на добровільній основі та не підлягає примусу до виконання [21]. Частина перша

статті 5 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» визначає, що структура місцевого самоврядування охоплює такі елементи: територіальну громаду; сільську, селищну та міську ради; сільського, селищного або міського голову; виконавчі органи відповідних рад; старосту; районні та обласні ради, які представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ та міст; а також органи самоорганізації населення. Органи самоорганізації населення становлять невід’ємну складову системи місцевого самоврядування, а їх діяльність регулюється спеціальним Законом України «Про органи самоорганізації населення», прийнятим у 2001 році. Відповідно до статті 2 цього Закону визначено ключові поняття: Органи самоорганізації населення – представницькі утворення, створювані жителями, які законно проживають на території села, селища, міста або його частин, з метою виконання завдань, передбачених законодавством. Власні повноваження ОСН – повноваження, що надаються органу самоорганізації населення під час його створення відповідною сільською, селищною, міською або районною у місті радою на підставі Конституції та законів України. Делеговані повноваження ОСН – додаткові повноваження, які рада відповідного рівня (сільська, селищна, міська, районна у місті) передає органу самоорганізації населення. Стаття 3 Закону визначає роль ОСН як однієї з форм залучення членів територіальних громад сіл, селищ, міст і районів у містах до вирішення питань місцевого значення. До органів самоорганізації населення належать будинкові, вуличні та квартальні комітети, комітети мікрорайонів, районів у містах, а також сільські та селищні комітети.

Основними завданнями ОСН є:

1. Забезпечення умов для участі жителів у вирішенні питань місцевого значення в межах Конституції та законів України;
2. Задоволення соціальних, культурних, побутових та інших потреб населення шляхом сприяння у наданні відповідних послуг;
3. Участь у реалізації соціально-економічного та культурного розвитку відповідної території, а також інших місцевих програм.

Щодо сучасних напрямів діяльності ОСН у сфері місцевого розвитку, фахівці відзначають зростання їхньої ефективності у вирішенні питань, пов'язаних із соціально-економічним і культурним розвитком територій. На практиці діяльність ОСН охоплює такі ключові аспекти:

1. Внесення пропозицій до місцевих програм і бюджетів – участь у підготовці проектів соціально-економічного та культурного розвитку адміністративно-територіальних одиниць, а також місцевих бюджетів відповідно до встановленого порядку.

2. Визначення пріоритетів використання депутатських фондів – спільно з депутатами місцевих рад ОСН формують пріоритети щодо розподілу коштів на підтримку виборців.

3. Участь у плануванні забудови територій – залучення до розробки планів забудови та розвитку місцевих територій.

4. Контроль якості надання послуг – перевірка стану житлово-комунальних послуг, проведених ремонтних робіт та інших локальних об'єктів інфраструктури.

5. Лобіювання соціальних та інфраструктурних потреб громади – сприяння наданню соціальної допомоги мешканцям, коригування транспортних маршрутів, відкриття шкіл, дитячих садків, молодіжних клубів та спортивних секцій; участь у ремонті та реконструкції комунальних мереж і будинків; благоустрій територій; організація свят, публічних заходів та інших суспільно важливих ініціатив [23].

Таким чином, сучасна діяльність ОСН спрямована на комплексне вирішення локальних проблем, забезпечення участі громади у процесах місцевого розвитку та підвищення ефективності взаємодії між населенням і органами місцевого самоврядування.

Сама концепція «самоорганізації» передбачає, що це не державна структура, а ініціатива мешканців певної території, які об'єднуються на основі спільних інтересів для вирішення локальних питань спільного проживання [38]. До таких питань належать добросусідство, благоустрій, охорона довкілля,

забезпечення безпеки, організація дозвілля та інші аспекти життєдіяльності громади [36]. Завдяки природному характеру самоорганізації вона є гнучкою, оперативною та адаптованою до реальних потреб населення. Оскільки самоорганізація населення є виключно ініціативою самих людей, вона здатна ефективно вирішувати не лише спільні проблеми учасників ОСН, а й надавати значну підтримку органам місцевого самоврядування. В Україні станом на сьогодні функціонує 1439 громад, що об'єднують різну кількість населених пунктів — від 2–3 до понад 80. Багато невеликих поселень не мають власного представництва у органах територіальної громади, тому органи самоорганізації населення стають важливим інструментом участі таких поселень у житті громади.

Ефективна діяльність ОСН можлива лише за умови усвідомлення мешканцями власної потреби в організації [9, С. 148–156.]. Вона не може бути нав'язана «зверху»: якщо люди не бачать сенсу у створенні органу, він не буде функціонувати. Тому ключовим є висвітлення та підтримка спільних інтересів населення і демонстрація того, як ці інтереси можна реалізувати колективно, тоді як місцева рада надає фінансову та організаційну підтримку.

Особливу роль у взаємодії між ОСН та органами місцевого самоврядування відіграє староста. Він виступає основним комунікатором між мешканцями поселення та радою, виконуючи подвійну функцію:

1. Представницька функція – передача запитів, пропозицій та проблем мешканців до органів місцевого самоврядування, забезпечення зв'язку між громадою та владою.

2. Адміністративна функція – організація надання адміністративних послуг, контроль за виконанням рішень місцевої ради та координація роботи на території старостинського округу. Подібна роль стосується і депутатів місцевої ради, які обираються від різних територій. Співпраця з ОСН дозволяє депутатам підвищити ефективність своєї роботи та сприяє позитивному сприйняттю їх діяльності виборцями, що підвищує шанси на переобрання.

Органи самоорганізації населення, як незалежні структури, здатні представляти інтереси мешканців, висвітлювати проблеми та пропонувати шляхи їх вирішення. Це сприяє швидкому обміну інформацією та формуванню повного уявлення про стан громади, включаючи потреби жителів, які могли б залишитися поза увагою. Взаємодія між старостами, ОСН та головою громади забезпечує прозорість і збалансованість управлінських процесів.

Діяльність ОСН формалізується через Положення про органи самоорганізації населення, яке приймає місцева рада. Цей документ визначає функції, завдання та механізми взаємодії ОСН із громадою. При розробці Положення важливо: ґрунтуватися на ідеологічних та філософських засадах, що підкреслюють роль ОСН як інструменту громадської участі; забезпечити простоту і доступність процедур створення та функціонування органів, уникати надмірної бюрократії; закріпити регулярні офіційні контакти ОСН із радою, включаючи заслуховування звітів, обговорення стану самоорганізації та спільне планування розвитку громади; передбачити можливість ухвалення місцевих цільових програм підтримки ОСН, включаючи фінансування проєктів, навчання керівників та надання ресурсів; забезпечити прозорість діяльності через відкриті звіти, зустрічі та залучення мешканців до процесу прийняття рішень.

Активна робота ОСН сприяє згуртованості громади, налагодженню комунікації між мешканцями та створенню платформи для співпраці навколо спільних цілей. Це підвищує відчуття причетності до спільної справи та формує активну громадянську позицію.

Особливої актуальності роль ОСН набуває у контексті сучасних викликів, зокрема в умовах повномасштабного вторгнення [33]. Значна частина українців проявляє соціальну активність, допомагаючи військовим, переселенцям та організовуючи гуманітарну допомогу. Використання цього потенціалу для вирішення локальних проблем через діяльність ОСН дозволяє спрямувати громадську мобілізацію на розвиток місцевих громад. Залучення до роботи ОСН підтримує соціальну активність населення, сприяє адаптації до нових умов та

розвитку громадянської відповідальності, що є важливим фактором сталого розвитку територіальних громад.

ОСН корисні не тільки для мешканців, а й для місцевої влади, якщо чиновники будуть розуміти, що ОСН – це партнери і помічники. Завдяки ОСН:

- зменшується кількість індивідуальних звернень громадян, оскільки багато питань вирішується на рівні квартальних чи будинкових комітетів.

- діяльність може підсилювати роботу депутатів округу.

- місцева влада отримує узагальнену інформацію про проблеми району.

Наприклад, не просто сто скарг на один ліхтар чи сміттєзвалище, а цілісну картину щодо освітлення та вивозу сміття.

- забезпечується прозорість використання коштів, адже ОСН звітують перед мешканцями [24].

У процесі відновлення територій є можливість залучення фінансування, оскільки ОСН фінансуються не тільки коштами місцевого бюджету, але й добровільними внесками осіб та іншими надходженнями, які не заборонені законодавством.

2.3. Перспективні напрямки розвитку системи органів самоорганізації населення

В Україні ОСН мають унікальний політико-правовий статус та подвійну природу. З одного боку, вони є представницькими органами жителів певних частин території територіальних громад, що діють на субмуніципальному рівні та входять до системи місцевого самоврядування, однак при цьому не підміняють і не дублюють ані місцеві ради, ані їх виконавчі органи. З другого боку, ОСН визнаються інститутами громадянського суспільства та однією з форм участі жителів у вирішенні окремих питань місцевого значення. Таким чином, ОСН одночасно властиві риси як органу публічної влади, так і громадського об'єднання, створеного за територіальною ознакою [42].

Забезпечення державою сприятливих умов для діяльності органів самоорганізації населення (ОСН) у територіальних громадах поступово набуває статусу одного з пріоритетних стратегічних напрямів реформування системи місцевого самоврядування та реалізації державної політики стимулювання розвитку громадянського суспільства. ОСН у територіальних громадах здатні створювати реальні можливості для розвитку місцевої демократії та зменшувати навантаження на органи місцевого самоврядування, оскільки мають право приймати рішення організаційно-розпорядчого характеру щодо питань місцевого значення [40].

Водночас слід враховувати, що органи самоорганізації населення відрізняються від органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Їхній статус свідчить про те, що вони не є органами влади, проте можуть отримувати від місцевих рад делеговані повноваження. З іншого боку, створення та легалізація діяльності ОСН потребує дозволу органів місцевого самоврядування, що фактично унеможлиблює віднесення їх до класичних громадських організацій [5].

З огляду на зазначене, органи самоорганізації населення в територіальних громадах характеризуються низкою специфічних ознак:

- похідний характер – ОСН виникають на основі повноважень та дозволів місцевих рад;
- локально-територіальний масштаб діяльності – їхня функціональна зона обмежується конкретно частиною громади;
- відсутність уніфікованої ієрархічної структури – органи самоорганізації населення не утворюють єдиної централізованої системи і мають автономні форми організації.

Таким чином, ОСН поєднують елементи публічної влади та громадського самоврядування, займаючи проміжне місце між державними структурами та інститутами громадянського суспільства.

Дослідження, проведені Асоціацією сприяння самоорганізації населення та під час численних всеукраїнських конференцій, виявили понад 50 проблем у законодавчому регулюванні створення, діяльності та припинення органів самоорганізації населення (ОСН) в Україні. Основні з них можна сформулювати наступним чином:

1. Неузгоджене визначення терміну «орган самоорганізації населення». Закони «Про місцеве самоврядування в Україні» та «Про органи самоорганізації населення» містять різні тлумачення, що створює правові колізії.

2. Складність процедури створення ОСН. Необхідність проведення щонайменше двох зборів (ініціюючого та формуючого), організація таємного голосування з абсолютною більшістю при обранні персонального складу продовжує процес на рік і більше.

3. Невизначеність повноважень районних у місті рад. Закон допускає їхню участь у створенні ОСН, але відсутнє чітке співвідношення повноважень міських та районних рад.

4. Недостатнє визначення суб'єктів ухвалення рішень. Закон не містить точного визначення зборів (конференцій) жителів та процедури їх проведення.

5. Обмеження територіальних рівнів діяльності ОСН. Закон не передбачає створення ОСН на межі кількох сіл або цілих міст, а також на рівні житлових комплексів і багатоповерхової забудови, що створює ризики конфліктів між ОСН.

6. Залежність від дозволу місцевої ради. Недостатньо чітко визначені строки розгляду та підстави для відмови, що дозволяє блокувати створення ОСН.

7. Застарілий порядок легалізації. Він не відповідає сучасним стандартам реєстрації юридичних та громадських організацій.

8. Невизначеність строків діяльності ОСН та повноважень персонального складу. Розмиті формулювання призводять до вимог повторного створення кожні п'ять років.

9. Відсутність закріпленого неприбуткового статусу. Це обмежує доступ ОСН до грантового фінансування та інших ресурсів.

10. Неповний перелік завдань ОСН. Зокрема, закон не передбачає функції представлення інтересів жителів території.

11. Недосконалі власні та делеговані повноваження. Закон не визначає чітких механізмів делегування повноважень від місцевих рад, що створює ризики формування ОСН без реальних функцій [1].

12. Невизначеність фінансової та матеріальної основи діяльності. Порядок використання коштів та майна ОСН, у тому числі у разі припинення діяльності, не врегульований; нерідко неправомірно вважається, що ОСН не може мати власного майна.

Таким чином, законодавство про ОСН потребує системного удосконалення для забезпечення чітких правових рамок, прозорих процедур створення та функціонування органів, а також стабільної фінансової і матеріальної основи їх діяльності [15; 16]. Сучасні дослідження свідчать про наявність численних проблем і перешкод, що обмежують ефективність органів самоорганізації населення (ОСН) та їх вплив на соціально-економічний розвиток територіальних громад. Існуючі проблеми можна класифікувати як зовнішні та внутрішні [25, С. 316-332.].

Зовнішні проблеми та перешкоди пов'язані з правовим і організаційним забезпеченням ОСН:

- невизначеність статусу ОСН;
- недосконалість Закону України «Про органи самоорганізації населення»;
- відсутність місцевих нормативно-правових актів, що регулюють створення та діяльність ОСН на території міста;
- проблема співіснування ОСН різного рівня (квартальні, вуличні, будинкові) на одній території;
- невизначеність принципів та порядку делегування повноважень ОСН міською радою;
- нерозробленість механізму виконання рішень ОСН;

- невизначеність підстав та форм фінансування і матеріально-технічного забезпечення діяльності ОСН;
- відсутність у керівництва органів місцевого самоврядування чіткого розуміння необхідності розвитку системи ОСН, стратегій, цілей та завдань такого розвитку;
- відсутність дієвого механізму широкого залучення ОСН до вирішення локальних проблем;
- відсутність налагодженої системи «зворотного зв'язку» між ОСН та міською владою.

Внутрішні проблеми та перешкоди пов'язані з діяльністю самих органів і мотивацією громадян:

- відсутність сформованої потреби у створенні та розвитку ОСН на локальних територіях;
- непоінформованість населення щодо можливостей та механізму створення ОСН;
- сумнівна легітимність існуючих ОСН;
- низька кваліфікація керівництва ОСН та відсутність системи її підвищення;
- недостатній авторитет ОСН серед мешканців відповідної території;
- відсутність стратегій, тактик та реалістичних програм розвитку ОСН і територій;
- неспроможність більшості ОСН самостійно залучати фінансові та матеріальні ресурси.

Таким чином, для підвищення ефективності ОСН необхідні комплексні заходи, що включають вдосконалення законодавства, розвиток нормативної бази на місцевому рівні, забезпечення фінансової та матеріальної підтримки, підвищення кваліфікації керівництва ОСН, а також формування громадської потреби та мотивації до участі у самоорганізації [20].

Особливістю органів самоорганізації населення є їхній унікальний статус. ОСН не є органом влади, проте може отримувати від місцевої ради делеговані

повноваження, що дозволяє їм брати участь у вирішенні місцевих питань [32]. Водночас ОСН не відноситься до громадських організацій, хоча створюється і обирається безпосередньо зборами жителів за місцем проживання. Такий реальний статус надає органам самоорганізації потенційні можливості для залучення широкого спектру ресурсів та зусиль у розвитку територіальних громад.

Найефективніше ОСН реалізують свої функції у громадах, де:

- органи місцевого самоврядування оперативно ухвалюють статuti та програми розвитку ОСН;
- активно залучають їх до виконання цільових програм;
- впроваджують механізми соціального замовлення та співфінансування проектів розвитку територій.

Водночас виявлені проблеми, що обмежують ефективність ОСН:

- недосконале законодавство щодо їх діяльності та взаємодії з органами влади;
- низька якість планування та використання місцевих бюджетів;
- слабка відповідальність та відсутність належного зв'язку між громадянами та органами самоврядування.

Попри проблеми в законодавчому регулюванні та відсутність єдиної державної політики щодо розвитку територіальної самоорганізації населення, ОСН в Україні продовжують функціонувати та демонструють позитивні результати своєї діяльності. Аналіз практичних кейсів показує, що навіть за умов обмеженого фінансування та нормативної невизначеності ефективні органи самоорганізації здатні значно впливати на розвиток місцевих громад, покращувати якість послуг та формувати активну громадянську позицію мешканців.

У Києві органи самоорганізації населення давно стали важливим механізмом комунікації між місцевою владою та жителями. Інтенсивна забудова міста слугувала каталізатором розвитку ОСН: вони виникали як інструмент

протидії незаконним або небажаним будівництвом, водночас деякі забудовники намагалися використовувати ОСН у власних інтересах. Станом на 2023 рік у столиці функціонує 283 ОСН зі статусом юридичної особи, серед яких 178 будинкових, 72 мікрорайонних, 17 вуличних та 16 квартальних комітетів. Ще у 2013 році створено Громадську спілку «Асоціація органів самоорганізації населення міста Києва», яка координує спільні інтереси ОСН та надає їм консультативну допомогу.

Одеса стала одним із перших українських міст, де на початку 2000-х активно ОСН. У цьому значну роль зіграла якісна місцева нормативно-правова база та сприятлива політика міської влади. У місті було затверджено Програму розвитку ОСН, на реалізацію якої виділяється фінансування, надаються приміщення та матеріально-технічне забезпечення. Для координації діяльності ОСН та організації комунікації з виконавчими органами міської ради діє спеціальне Управління з питань взаємодії з ОСН. Крім того, в міських програмах соціального замовлення та громадського бюджету передбачено фінансування проектів ОСН протягом останніх 11 років. Одеса також є прикладом громади, де встановлено детальний порядок делегування ОСН повноважень органів місцевого самоврядування на основі договору.

У Добромільській громаді, в селі Нове Місто, активно функціонує орган самоорганізації населення «Горизонт». Його історія починається з 2011 року, коли жителі села вирішили взяти участь у проекті ПРООН «Місцевий розвиток, орієнтований на громаду», однією з умов якого була участь органів самоорганізації населення. Створенню «Горизонту» також сприяв Західноукраїнський ресурсний центр, який допомагав із реєстрацією, підготовкою установчих документів, плануванням роботи та надавав консультації. Окрім заходів з покращення благоустрою, орган самоорганізації населення «Горизонт» реалізував і більш масштабні проекти, спрямовані на економічний розвиток та підвищення туристичної привабливості громади. Останні два роки робота з проектами ускладнилася. Спершу викликом став карантин, а згодом — повномасштабна війна. Проте орган самоорганізації

населення продовжує активно співпрацювати з місцевою владою, працівниками шкіл, старостатами сіл та небайдужими мешканцями громади. Спільно організовують збір гуманітарної допомоги відповідно до актуальних потреб.

У місті Вознесенську Миколаївської області зареєстровано 10 органів самоорганізації населення. Для їх розвитку значну допомогу надавала Благодійна організація «Фонд громади Вознесенська», яка надавала гранти для громадського сектору, зокрема для ОСН, а також надавала методичну підтримку під час їх створення та проводила навчальні заходи. Зараз вся Вознесенська громада працює на перемогу, і органи самоорганізації населення активно включені у цей процес, координуючи свої дії з міською радою. Через близькість загроз деяка частина міста вже постраждала від бойових дій. ОСН виявилися ефективними посередниками, адже їхні голови добре знають, хто опинився у найбільш складному становищі, де живуть люди вразливих категорій та які у них потреби. Вони збирали запити від жителів, міська рада надавала гуманітарну допомогу, а розвантаження та розвозка здійснювалася спільно.

Загалом же темпи створення органів самоорганізації населення в Україні були й залишаються повільними. За всі роки незалежності зареєстровано лише трохи більше 2 тис. ОСН зі статусом юридичної особи, що чітко вказує на те, що цей інститут належним чином не функціонує.

Сьогодні ставлення громадян до органів самоорганізації населення є неоднозначним. Для успішного розвитку системи ОСН необхідно підвищити рівень їх підтримки населенням, що безпосередньо пов'язано з більшою зацікавленістю громадян у таких органах. Запорукою громадської підтримки є надання ОСН реально відчутної користі населенню.

Перспективні напрямки формування сприятливих умов для реалізації ініціативних проєктів ОСН та виконання публічних функцій, що сприяють адаптації громадян до умов децентралізації та безконфліктному узгодженню інтересів членів громад, включають:

- унормування можливості впливу ОСН на процес прийняття рішень на місцевому рівні;
- удосконалення місцевої нормативної бази для забезпечення ефективності виконання повноважень;
- проведення постійної масштабної інформаційної роботи;
- стимулювання та розширення можливостей щодо внесення пропозицій до місцевих програм;
- підвищення обізнаності щодо здійснення громадського контролю за виконанням місцевих програм;
- активне впровадження спеціальних та антикорупційних інструментів (антикорупційних та громадських експертиз);
- уніфікація та поширення кращих практик залучення ОСН до вирішення питань соціально-економічного розвитку громад.

Таким чином, функціонування органів самоорганізації населення в демократичному просторі країни демонструє прагнення громадян вирішувати власні проблеми самостійно та співпрацювати з органами місцевого самоврядування, а основою цього процесу є ініціатива жителів місцевих спільнот представляти свої інтереси та погляди громади на локальному й державному рівнях.

Період найбільш активного створення органів самоорганізації населення в Україні, особливо зі статусом юридичної особи, припадає на 2002–2012 роки, тобто на перше десятиліття після прийняття спеціального закону, який регулює їх діяльність. Після цього темпи створення нових ОСН суттєво сповільнилися, і ні адміністративно-територіальна реформа, ні процеси децентралізації влади суттєво їх не пришвидшили. Навпаки, під час добровільного об'єднання громад кількість нових ОСН зменшувалася. Приріст нових органів спостерігався лише у 2021 році, що, ймовірно, пов'язано з недостатнім представництвом інтересів жителів після завершення адміністративного об'єднання громад і пошуком альтернативних механізмів захисту власних інтересів. Загалом темпи створення

ОСН залишаються повільними: за роки незалежності зареєстровано трохи більше 2 тис. ОСН із статусом юридичної особи, що свідчить про недостатню функціональність цього інституту.

З початком процесів децентралізації влади виникли сприятливі умови для внесення давно назрілих змін до законодавства про ОСН. Однак, незважаючи на неодноразове відображення цього питання у державних політичних документах, правове поле діяльності ОСН залишилося майже незмінним. Основна причина — відсутність пріоритетності цього питання для центральної влади та більшості органів місцевого самоврядування, тоді як рушієм змін залишається лише громадянське суспільство. Наукові та аналітичні дослідження виявили численні недоліки та прогалини у правовому регулюванні діяльності ОСН, зокрема у сфері реєстрації: часто неможливо ідентифікувати територіальний рівень діяльності ОСН за його назвою, існує правова невизначеність щодо керівних органів, присвоєння невластивих видів економічної діяльності, а також окремі юрособи реєструються як ОСН всупереч їхній організаційно-правовій формі [4].

В Україні значного поширення набрала практика створення ОСН не для постійного виконання передбачених законом завдань, а для реалізації конкретних проєктів, як з ініціативи жителів, так і за підтримки донорських організацій. Така практика негативно впливає на сталість ОСН, адже багато з них припиняють діяльність після завершення проєктів. Крім того, існують виразні регіональні диспропорції щодо кількості зареєстрованих ОСН, які скоріше залежать від активності громад, ніж від особливостей регіонів.

Попри несприятливе правове поле, низький рівень інституціоналізації та відсутність послідовної державної політики, в Україні накопичено досвід успішного функціонування ОСН у конкретних територіальних громадах — як у великих містах, так і у невеликих сільських та селищних громадах. Успішна діяльність ОСН зазвичай пов'язана з ефективною місцевою публічною політикою, ключовими елементами якої є:

- усвідомлення місцевою владою цінності ОСН і їх корисності для муніципального управління;

- наявність посадової особи або структурного підрозділу у виконавчих органах, відповідального за взаємодію з ОСН;
- цілеспрямована робота з жителями щодо розвитку територіальної самоорганізації та практична допомога у створенні ОСН;
- якісна локальна нормативно-правова база (положення про ОСН, порядок створення, діяльності, делегування повноважень);
- місцева цільова програма підтримки ОСН із належним фінансуванням;
- інтеграція ОСН до інших цільових програм і механізмів громадської участі (соціальне замовлення, бюджет участі, конкурси громадських ініціатив);
- налагоджена комунікація між владою та ОСН та їх залучення до прийняття рішень;
- передача ОСН делегованих повноважень та ресурсів;
- створення місцевих асоціацій ОСН у великих громадах [34].

Такий комплекс заходів дозволяє ОСН функціонувати ефективно, забезпечуючи участь громадян у вирішенні локальних проблем та розвиток територіальних громад.

Основними стратегічними напрямками посилення інституційної спроможності органів самоорганізації населення в територіальних громадах є

- впорядкування та чітка організація територіальної основи діяльності органів самоорганізації населення з урахуванням сучасних викликів і небезпек
- спрощення процедур створення органів самоорганізації населення в територіальних громадах
- закріплення за органами самоорганізації населення в територіальних громадах статусу неприбуткових організацій
- уточнення права обирати та бути обраним до складу органів самоорганізації населення в територіальних громадах
- усунення неточностей та невідповідностей в частині визначення строків, на які створюються органи самоорганізації населення в територіальних громадах, а також строків повноважень їх персонального складу

– уточнення порядку та розмежування процедур припинення повноважень персонального складу органів самоорганізації населення в територіальних громадах та їх ліквідації

– удосконалення порядку легалізації органів самоорганізації населення в територіальних громадах та його уніфікації та встановлення відповідності з порядком легалізації інших юридичних осіб та громадських організацій.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

1. Охарактеризовано форми взаємодії органів публічної влади з організаціями громадянського суспільства. Аналіз сучасних форм співпраці між органами влади та ОСН засвідчив, що взаємодія реалізується через різноманітні механізми: консультації, робочі комісії, участь у спільних проектах, інформаційне забезпечення. Ефективність цих форм значною мірою залежить від готовності органів влади до партнерства, наявності чітко визначених процедур взаємодії та рівня організаційної спроможності самих ОСН. Встановлено, що прозорість та відкритість цих процесів сприяє підвищенню довіри населення до органів влади, активізації громадської участі та підвищенню результативності управлінських рішень на місцевому рівні. Наголошено, що місцеві органи влади зобов'язані забезпечити належний зворотний зв'язок із особами, які надають пропозиції або рекомендації щодо політики. Крім того, органи влади повинні гарантувати, що позиції та думки зацікавлених сторін будуть належним чином враховані під час ухвалення політичних рішень, а зворотний зв'язок міститиме чітке обґрунтування причин прийняття або відхилення запропонованих ініціатив. Такий інклюзивний підхід дозволяє формувати політику, яка буде актуальною, заснованою на фактичних даних, враховуватиме міжсекторальні потреби та відповідатиме очікуванням громадськості.

2. Розкрито особливості функціонування органів самоорганізації населення в Україні. Органи самоорганізації населення є важливим елементом місцевого самоврядування та ключовим інструментом участі громадян у вирішенні питань місцевого значення. Вони виконують не лише консультативні та організаційні функції, а й сприяють формуванню активної громадянської позиції, розвитку соціальної відповідальності та колективного управління локальними ресурсами. Аналіз структурних особливостей ОСН показав наявність різних форм організації, від колегіальних рад до індивідуальних ініціативних груп, що дозволяє адаптувати діяльність до конкретних потреб громади. Сутність діяльності цих органів визначається принципами

добровільності участі, відкритості процесів, пріоритетності інтересів місцевої громади. Встановлено, що ефективне функціонування ОСН потребує комплексного підходу, що поєднує правові, соціальні та організаційні аспекти.

3. Досліджено нормативно-правове регулювання органів самоорганізації населення в Україні. В Україні сформовані основи регулювання діяльності ОСН, проте вони містять певні прогалини та неоднозначності, які ускладнюють їх повноцінне функціонування. Зокрема, відсутність детального визначення повноважень, обмеження у ресурсному забезпеченні та недостатня законодавча підтримка взаємодії з органами влади сповільнюють розвиток самоврядних ініціатив. Визначено необхідність удосконалення нормативної бази, яка передбачала б чітке закріплення функцій ОСН, забезпечення прозорості процедур, гарантії участі громадян у процесах прийняття рішень та механізми контролю за виконанням цих рішень. Таке вдосконалення сприятиме підвищенню ефективності, легітимності та довіри до діяльності ОСН.

4. Проведено порівняльний аналіз моделей участі населення у зарубіжних державах. Порівняльний аналіз зарубіжного досвіду показав, що органи самоорганізації населення в країнах Європи та інших регіонах світу виконують більш широкі функції, включаючи участь у формуванні бюджетів участі, плануванні локальної інфраструктури та реалізації ініціатив з розвитку громад. Встановлено, що деякі практики зарубіжних країн можуть бути адаптовані в Україні з урахуванням національної специфіки та законодавчих особливостей. Встановлено, що у розвинених країнах пріоритет надається підходам, відповідно до яких органи самоорганізації населення, створені на певній території, зацікавлені в максимально ефективному, раціональному й об'єктивному використанні наявних ресурсів для розв'язання питань місцевого значення. Відтак вони докладають значних зусиль до встановлення тісної взаємодії з органами місцевого самоврядування та формують дієві механізми фінансового забезпечення досягнення визначених цілей.

5. Обґрунтовано перспективні напрями розвитку системи органів самоорганізації населення в Україні. Необхідність їх існування обумовлюється

двома основними чинниками. Перший полягає у прагненні забезпечити реальні можливості для розвитку місцевої демократії та активного залучення членів територіальної громади до безпосереднього вирішення окремих питань місцевого значення, що, у свою чергу, наближає процес ухвалення рішень щодо надання відповідних громадських послуг до кінцевих споживачів. Другий чинник пов'язаний із прагненням зменшити навантаження на органи місцевого самоврядування шляхом передачі тих питань місцевого значення, які можуть бути ефективно вирішені самими громадянами, разом із відповідними фінансовими та матеріальними ресурсами, до компетенції органів самоорганізації населення.

Подальше розширення діяльності органів самоорганізації населення потребує проведення цілеспрямованої та зваженої державної політики, а також постійної масштабної інформаційної роботи, спрямованої на підвищення обізнаності населення щодо характеру, проблематики та досягнень цих органів. Активне функціонування органів самоорганізації населення сприяє адаптації громадян до умов децентралізації, забезпечує оперативне та ефективне вирішення значущих питань місцевого розвитку, а також допомагає узгоджувати різні, навіть протилежні, інтереси членів громади.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бойко О. Роль та перспективи органів самоорганізації населення в Україні. Портал «Децентралізація». Режим доступу: <https://decentralization.gov.ua/news/19958>
2. ВГО «Асоціація сприяння самоорганізації населення». «Органи самоорганізації населення: зарубіжний досвід». Samoorg.com.ua. URL: <https://samoorg.com.ua/blog/2020/07/15/organy-samoorganizacziyi-naselennya-zarubizhnyj-dosvid/>.
3. Взаємодія держави та інституцій громадянського суспільства: Роз'яснення Міністерства юстиції України від 03.02.2011 р. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/n0018323-11>.
4. Гаращук І., Мельник Д. Органи самоорганізації населення в Україні: правові засади та перспективи розвитку // Наукові інновації та передові технології. — 2025. — № 6(46). — DOI: 10.52058/2786-5274-2025-6(46)-1476-1489. — Режим доступу: <https://perspectives.pp.ua/index.php/nauka/article/view/25181>
5. Громадська участь. URL <https://www.beopen-congress.eu/UK/4-cat-%D0%93%D1%80%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D0%B4%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0-%D1%83%D1%87%D0%B0%D1%81%D1%82%D1%8C.html>.
6. Доскіч Л.С. Політична участь на рівні органів місцевого самоврядування: досвід України і Польщі: дис... на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.02 – політичні інститути та процеси. Національний університет «Львівська політехніка», Львівський національний університет імені Івана Франка, Львів, 2021. 296 с.; Марчук М. Республіка Польща як демократична держава. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Право». 2018. № 25. С. 58–62.
7. Енциклопедичний словник з державного управління / за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського, Ю. П. Сурміна. — К. : НАДУ, 2010. — 820 с.

8. Європейська хартія місцевого самоврядування від 15.10.1985 URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_036.
9. Камардіна Ю. В., Демченко М. О. Окремі аспекти юридичної природи та проблематика діяльності органів самоорганізації населення. Вісник Маріупольського державного університету. Серія : Право. 2022. Вип. 23–24. С. 148–156.
10. Колесников, О., Калашнікова, О., Кіщенко, В., Баласанян, В. Розвиток інституту ОСН в умовах політики децентралізації влади в Україні : аналітична записка. — Одеса, 2023
11. Колосовська І. І. Формування ефективної моделі партнерства інститутів публічної влади та громадянського суспільства // Збірник наукових праць. – 2015. – Вип. 45 “Ефективність державного управління”. - Львів: ЛРІДУ НАДУ.
12. Конституція України : Конституція; від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
13. Корж І. Ф. Європейські принципи партисипативної демократії та їх впровадження в Україні. Інформація і право. 2022. № 1. С. 35-45. URL: <http://jnas.nbu.gov.ua/article/UJRN-0001315128>., С.44.
14. Лендшел М.О. Форми функціонування допоміжних рівнів місцевого управління та самоорганізації громадян в країнах Європи: досвід для України. Political science. 2013. № 10 (102). С. 6-12.
15. Лізаковська С. В. Взаємодія органів публічної влади з інститутами громадянського суспільства в країнах центрально-східної Європи. Державне управління : удосконалення та розвиток. 2019. №9. URL : <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1662>.
16. Лізаковська С. В. Зворотній зв'язок між органами публічної влади та громадянським суспільством: до аналізу питання. Державне управління : удосконалення та розвиток. 2020. №8. URL : <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1736>

17. Лях Ю. І. Теоретичні засади розвитку потенціалу місцевого самоврядування. Актуальні питання у сучасній науці, 2022. № 2(2). С. 6274. URL: [https://doi.org/10.52058/2786630020222\(2\)6274](https://doi.org/10.52058/2786630020222(2)6274).
18. Мішина Н. В. Конституційноправове регулювання діяльності органів самоорганізації населення: порівняльноправове дослідження: Монографія / Н. В. Мішина. Одеса : Друкарський дім, 2009. 298 с.
19. Муніципальне право України : підручник / В. Ф. Погорілко, О.Ф. Фрицький, М. О. Баймуратов та ін. / За ред. В. Ф. Погорілка, О. Ф. Фрицького. Київ : Юринком Інтер, 2001. 352 с.
20. Михайлюк В. Ефективність діяльності органів місцевого самоврядування як запорука надання якісних послуг населенню. URL: <http://intkonf.org/mihaylyuk-vs-efektivnist-diyalnosti-organiv-mistsevogosamovryaduvannya-yak-zaporuka-nadannya-yakisnih-poslug-naselennyu/>.
21. Наталенко Н. «Органи самоорганізації населення та їх взаємодія з місцевими органами влади». Інститут громадянського суспільства. URL: <https://www.csi.org.ua/news/organy-samoorganizacziyi-naselennya-ta-yih-vzayemodiya-z-miscevymy-organamy-vlady/>.
22. Олійник С. Л. Зарубіжний досвід місцевої самоорганізації населення для України. Економічна та соціальна географія. 2012. Вип. 64. С. 107112.
23. Онищенко О.В. Діяльність органів самоорганізації населення як інструмент соціально-економічного розвитку територій. Київ : НАДУ, 2015. 116 с.
24. Органи самоорганізації населення: інструмент змін у руках громади. URL: <https://vidnova.info/organy-samoorganizatsiyi-naselennya-instrument-zmin-u-rukah-gromady.html>.
25. Приліпко С., Васильєва Н. Інноваційний механізм взаємодії органів публічної влади України з іншими суб'єктами публічного управління / Механізми нової регіональної політики: досвід ЄС та уроки для України : монографія / за ред. В. С. Куйбіди, Л. І. Федулової, О. М. Петроє. Київ : НАДУ, 2021. С. 316-332.

26. Про Національну стратегію сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки. Указ Президента України від 27 вересня 2021 року № 487. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/487/2021#Text>.

27. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 трав. 1997 р. № 280/97-ВР. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/280/97>

28. Про органи самоорганізації населення. Закон України від 11 липня 2001 р. N 2625-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2625-14#Text>.

29. Про органи самоорганізації населення щодо удосконалення порядку організації, діяльності та припинення органу самоорганізації населення. Проект Постанови про прийняття за основу проекту Закону України про внесення змін до Закону України від 02.05.2023. 3083-IX .URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/41748>

30. Пушкіна О. Інститут громадянського суспільства в системі захисту прав і свобод людини. Юридична Україна. 2012. №1. С. 4-11.

31. Розвиток інституту ОСН в умовах політики децентралізації в Україні. Аналітична записка URL: <https://www.irf.ua/wp-content/uploads/2023/07/analitichna-zapyska-osn.pdf>, С. 10-12.

32. Савицький А. Концептуальна трансформація органів самоорганізації населення в системі публічного управління України. Наукові перспективи. Серія «Державне управління», № 7(61) (2025). Режим доступу: <https://perspectives.pp.ua/index.php/np/article/view/27013>.

33. Стешенко Т.В. Проблеми правового статусу та організації роботи органів самоорганізації населення як особливої форми участі членів територіальної громади у здійсненні місцевого самоврядування. Юридичний науковий електронний журнал. 2024. No 3. С. 23-25. URL: http://www.lsej.org.ua/3_2024/25.pdf.

34. Стешенко Т.В., Філіппова Д.О. Особливості роботи органів самоорганізації населення під час воєнного стану. Юридичний науковий

електронний журнал. 2023. № 12 С. 70-73. С. 71. URL: http://lsej.org.ua/12_2023/13.pdf.

35. Суміна Ю. М. Зарубіжний досвід фінансування органів самоорганізації населення та його адаптація в Україні. Державне управління: удосконалення та розвиток, 2014, № 6. URL: 220 <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=729>.

36. Титикало Р. Поняття та специфіка органів самоорганізації населення. Аналітично- порівняльне правознавство. 2023. № 3. С.318-322. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/284742/278827>.

37. Чиркін А. Органи самоорганізації населення: зарубіжний досвід. Аналітична записка. 2018. URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/17-civik-2018/dosvid/osn_zarub%20dosvid.pdf, С.9.

38. Шаршов С. В Міністерство інфраструктури пропонують удосконалити діяльність органів самоорганізації населення. Прес-центр ініціативи «Децентралізація». 2023. URL: <https://decentralization.gov.ua/en/news/16281>.

39. Шумляєва І. Вплив європейських норм партисипативної демократії на підвищення рівня участі громадян України в місцевому самоврядуванні. Аспекти публічного управління. 2021. Том 9. №1. С. 113-120. URL: <https://aspects.org.ua/index.php/journal/article/view/860/835>.

40. Щербань Т. Підвищення значення та ролі органів самоорганізації населення в системі місцевого самоврядування. URL : http://www.cvk.gov.ua/visnyk/pdf/2008_2/visnik_st_19.pdf.

41. Щодо активізації взаємодії організацій громадянського суспільства із органами державної влади. Аналітична записка / Національний інститут стратегічних досліджень. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/881/>.

42. Які є основні форми громадської участі у місцевому самоврядуванні. URL: <https://volodymyrrada.gov.ua/yaki-ye-osnovni-formy-gromadskoyi-uchasti-u-miscevomu-samovryaduvanni/>

43. Committee of Ministers of the Council of Europe. Recommendation CM/Rec(2018)4 on the participation of citizens in local public life / adopted 21 March 2018. — Strasbourg : Council of Europe, 2018. URL: <https://rm.coe.int/16807954c>.

44. Decision of the Secretary-General of the Council/High Representative for Common Foreign and Security Policy of 25 June 2001 on a code of good administrative behavior for the General Secretariat of the Council of the European Union and its staff in their professional relations with the public. URL : <https://eurlex.europa.eu>TXT>PDF>uri=CEL>.

45. Europe and Eurasia Civil Society. URL :<https://www.usaid.gov/europeeurasia-civil-society>.

46. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. ogłoszono w Dz.U. 1997, NR 78 poz. 483 zm. Dz.U. 2001 nr 28 poz. 319 26.03.2001, zm. Dz.U. 2006 nr 200 poz. 1471 07.11.2006, zm. Dz.U. 2009 nr 114 poz. 946 21.10.2009 URL: <http://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/polski/kon1.htm>.

47. Kvartiuk V. Participation and local governance outcomes: evidence from Ukraine. *Voluntas*. 2016. Vol. 27. P. 1123–1151.

48. Petrecka B. Executive Authorities an Local Government an Poland. From Data and Information Analysis to Knowledge Engineering: Proceedings of the 29th Annual Conference of the Gesellschaft für Klassifikation e.V. 2015. 6 (116). p. 3–7;

49. Sasinowski H. Społeczeństwo obywatelskie i jego rola w budowie demokracji. *Ekonomia i Zarządzanie*. 2012. Nr. 1. S. 30–47.

50. Strengthen the means of implementation and revitalise the global partnership for sustainable development. 2021.June. URL : https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=SDG_17_-_Partnerships_for_the_goals.

51. Study on the best practices in cooperation between authorities and civil society with a view to the prevention and response to violent radicalisation: A report by The Change Institute. A study commissioned by DG JLS of the European Commission . London, 2008. July.

52. The Congress of Local and Regional Authorities. URL
:http://www.coe.int/T/Congress/Default_en.asp.